

مبانی باززنده‌سازی منظر رودهای شهری

نویسندگان
حامد مظاهریان
دانشیار دانشگاه تهران

نرگس حمزه
مرتضی لطفی پور سیاهکلرودی

فهرست مطالب

پیشگفتار	ق
فصل اول: منظر طبیعی در شهر	ک
مقدمه	۱
۱-۱ ریشه‌یابی واژه منظر	۲
۲-۱ تعاریف منظر	۴
۱-۲-۱ تعاریف متفاوت دیگر از منظر	۸
۳-۱ ادراکات منظر (ده نگاه به منظر)	۹
۱-۳-۱ منظر به‌مثابه طبیعت بکر	۹
۲-۳-۱ منظر به‌مثابه محل سکونت	۱۰
۳-۳-۱ منظر به‌مثابه مصنوع	۱۲
۴-۳-۱ منظر به‌مثابه سیستم	۱۳
۵-۳-۱ منظر به‌مثابه ایدئولوژی	۱۴
۶-۳-۱ منظر به‌مثابه تاریخ	۱۵
۷-۳-۱ منظر به‌مثابه مکان	۱۶
۸-۳-۱ منظر به‌مثابه زیبایی‌شناسی	۱۷
۹-۳-۱ منظر به‌مثابه مشکل	۱۸
۱۰-۳-۱ منظر به‌مثابه دارایی	۱۹
۴-۱ انواع منظر	۲۰
۱-۴-۱ منظر طبیعی	۲۰
۱-۴-۱-۱ لزوم بازنگری در مفهوم منظر طبیعی	۲۵
۲-۴-۱-۱ نقش منظر طبیعی در شهر اکولوژیک	۲۶
۳-۴-۱-۱ معیارهای منظر طبیعی	۲۶
۲-۴-۱ منظر فرهنگی	۲۷
۱-۲-۴-۱ معیارهای منظر فرهنگی	۳۱
۳-۴-۱ منظر تاریخی	۳۱

۳۲	۴-۴-۱ منظر شهری
۳۵	۱-۴-۴-۱ دگرگونی در کاربرد اصطلاح منظر شهری، در منابع اخیر: پرسش دربارهٔ جوهره و اساس شهرها
۴۱	۲-۴-۴-۱ ویژگی عناصر طبیعی در منظر شهری
۴۲	۵-۱ منظر و محیط زیست
۴۳	۶-۱ اهداف منظر
۴۳	۱-۶-۱ اهداف کارکردی
۴۳	۲-۶-۱ اهداف زیبایی‌شناسانه
۴۴	۳-۶-۱ اهداف هویتی
۴۴	۱-۳-۶-۱ انواع و ویژگی‌های عناصر و پدیده‌های طبیعی هویت‌بخش شهری
۴۶	۲-۳-۶-۱ انواع معیارهای هویت‌بخش شهری (در جهان و ایران)
۴۷	۳-۳-۶-۱ روش تعیین میزان اثربخشی عوامل طبیعی در معیارهای هویتی شهر
۴۸	۴-۳-۶-۱ تأثیر منظر در هویت و درک فضای شهری
۴۹	۷-۱ انسان و منظر طبیعی
۴۹	۱-۷-۱ نقش انسان در شکل‌گیری منظر طبیعی
۵۲	۲-۷-۱ رابطهٔ انسان و طبیعت
۵۳	۳-۷-۱ رابطهٔ غیرمستقیم با طبیعت
۵۳	۴-۷-۱ نقش مشارکتی انسان در منظر طبیعی
۵۳	جمع‌بندی

۵۵ فصل دوم: طبیعت و مؤلفه‌های طبیعی در شهر

۵۵	مقدمه
۵۵	۱-۲ طبیعت و حضور آن در شهر
۵۷	۲-۲ رویکردهای عمده به طبیعت شهری
۵۷	۱-۲-۲ رویکرد کل‌نگر
۵۷	۲-۲-۲ رویکرد تفکیک شهر و طبیعت
۵۸	۳-۲-۲ حضور طبیعت در شهر
۵۸	۴-۲-۲ وحدت شهر و محیط طبیعی
۵۹	۳-۲ پیوند شهرهای داخلی و خارجی با طبیعت

فهرست □ ج

۵۹.....	۱-۳-۲ پیدایش شهرهای ایران در هم‌پیوندی با طبیعت و وضعیت کنونی آنها.....
۶۰.....	۴-۲ شهر و بستر طبیعی آن.....
۶۴.....	۵-۲ شکل شهر و سامانه‌های طبیعی.....
۶۴.....	۶-۲ سامانه‌های طبیعی شهر با ارزش حفاظت و احیا.....
۶۴.....	۱-۶-۲ سامانه‌های طبیعی با کارکرد خدماتی.....
۶۴.....	۲-۶-۲ سامانه‌های طبیعی با ارزش معنوی.....
۶۴.....	۳-۶-۲ سامانه‌های طبیعی در معرض تهدید.....
۶۵.....	۷-۲ تعامل شهر تاریخی و بستر طبیعی آن در مقیاس سرزمین.....
۶۶.....	۸-۲ قیاس شهر به مانند رود.....
۷۲.....	۹-۲ تعامل شهر با بستر طبیعی -تهدیدها و فرصت‌ها.....
۷۳.....	۱۰-۲ عناصر طبیعی در استخوان‌بندی شهرها.....
۷۶.....	جمع‌بندی.....

فصل سوم: آب و عناصر وابسته به آن در شکل‌گیری شهر..... ۷۹

۷۹.....	مقدمه.....
۸۰.....	۱-۳ حضور آب در فضاهای شهری.....
۸۰.....	۲-۳ عناصر مرتبط با آب.....
۸۱.....	۳-۳ اشکال حضور رود و نهر در شهر.....
۸۱.....	۱-۳-۳ رود با بستر طبیعی.....
۸۲.....	۲-۳-۳ رود با بستر انسان‌ساخت.....
۸۲.....	۴-۳ هم‌جواری شهر و بستر رود.....
۸۲.....	۱-۴-۳ پیشروی شهر در آب.....
۸۲.....	۲-۴-۳ پیشروی آب در شهر.....
۸۳.....	۳-۴-۳ هم‌جواری بدون پیشروی.....
۸۳.....	۵-۳ جهت‌گیری بافت شهری در ارتباط با رودها و انهار.....
۸۳.....	۱-۵-۳ استقرار ردیفی به موازات جریان آب.....
۸۴.....	۲-۵-۳ استقرار عمودی به موازات جریان آب.....
۸۴.....	۳-۵-۳ استقرار تصادفی.....
۸۴.....	۶-۳ کیفیت دسترسی به جریان آب.....

۸۴.....	۳-۶-۱ دسترسی بصری.....
۸۵.....	۳-۶-۲ نفوذ فیزیکی.....
۸۵.....	۳-۷-۱ انواع آب‌گذرها در محیط‌های شهری.....
۸۵.....	۳-۷-۱ رود.....
۸۷.....	۳-۷-۱-۱ رشد شهر در مجاورت رود.....
۹۰.....	۳-۷-۱-۲ گذر رود از میان شهر.....
۹۲.....	۳-۷-۱-۳ گذر رود با فاصله زیاد از شهر.....
۹۸.....	۳-۷-۲ نهر.....
۹۸.....	۳-۷-۲-۱ ارزیابی ویژگی‌های طبیعی نهر با شهر و مردم.....
۱۰۰.....	۳-۷-۲-۲ مردم-ادراک انسانی از منظر.....
۱۰۱.....	۳-۷-۳ رودخانه.....
۱۰۲.....	۳-۷-۳-۱ انواع رودخانه‌ها از نظر دوره زمانی.....
۱۰۴.....	۳-۷-۳-۲ تلفیق رودخانه‌ها و کانال‌ها با شهر، در شهرهای داخلی و خارجی.....
۱۰۴.....	۳-۷-۳-۳ وضعیت کنونی رودها در ایران.....
۱۰۵.....	۳-۷-۳-۴ تفاوت رود و رودخانه.....
۱۰۶.....	۳-۷-۴ مادی.....
۱۰۷.....	۳-۷-۴-۱ زمان پیدایش و ایجاد شبکه مادی‌ها در اصفهان.....
۱۰۸.....	۳-۷-۴-۲ عملکرد مادی‌ها در گذشته و حال.....
۱۰۹.....	۳-۷-۴-۳ نقش مادی‌ها در هویت‌بخشی به اصفهان.....
۱۱۰.....	۳-۷-۴-۴ نقش مادی‌ها در شکل‌گیری ساختار فضایی اصفهان.....
۱۱۰.....	۳-۷-۴-۵ تأثیر مادی‌ها در معماری بناها.....
۱۱۱.....	۳-۷-۴-۶ بررسی پاره‌ای از مسائل و مشکلات کنونی مادی‌ها در سطح شهر.....
۱۱۳.....	۳-۷-۴-۷ پیشنهادها و راهکارهای اجرایی.....
۱۱۴.....	۳-۷-۵ رود-دره‌ها.....
۱۱۹.....	۳-۷-۵-۱ جایگاه رود-دره‌های تهران در اسناد شهری.....
۱۱۹.....	۳-۷-۵-۲ جایگاه رود-دره‌ها در راهبردهای توسعه و برنامه‌های موضوعی و موضعی.....
۱۱۹.....	۳-۷-۵-۳ جایگاه رود-دره‌ها در برنامه‌های سامان‌دهی.....
۱۲۱.....	۳-۷-۵-۴ طراحی در محدوده رود-دره‌ها.....
۱۲۳.....	۳-۷-۶ باغ.....

فهرست □ خ

۱۲۴.....	۳-۷-۶-۱ چهارباغ اصفهان .....
۱۲۵.....	۳-۸ احیای انواع رودها در بافت‌های شهری .....
۱۲۶.....	۳-۹ کناره آب و ویژگی‌های آن .....
۱۲۷.....	جمع‌بندی .....
۱۲۹.....	فصل چهارم: باززنده‌سازی منظر طبیعی در محیط‌های شهری .....
۱۲۹.....	مقدمه .....
۱۲۹.....	بخش اول: مفاهیم و دیدگاه‌ها .....
۱۲۹.....	۴-۱-۱ باززنده‌سازی، تعاریف و مفاهیم .....
۱۳۱.....	۴-۱-۱-۱ پیدایش مفهوم باززنده‌سازی و سیر تحول آن .....
۱۳۲.....	۴-۱-۲ برنامه‌های باززنده‌سازی عناصر طبیعی .....
۱۳۲.....	۴-۱-۳ برنامه‌های احیای عناصر طبیعی .....
۱۳۳.....	۴-۲ دیدگاه‌ها و اندیشه‌های مطرح در زمینه باززنده‌سازی .....
۱۳۳.....	۴-۲-۱ کامیلو بویی تو .....
۱۳۳.....	۴-۲-۲ کوین لینچ .....
۱۳۳.....	۴-۲-۳ تام ترنر .....
۱۳۴.....	۴-۲-۴ کنزو تانگه .....
۱۳۴.....	۴-۲-۵ محمدمنصور فلامکی .....
۱۳۵.....	۴-۲-۶ سید محسن حبیبی .....
۱۳۷.....	بخش دوم: منشورها و بیانیه‌های جهانی .....
۱۳۷.....	۴-۳ منشور ونکوور (۱۹۵۳) .....
۱۳۷.....	۴-۴ قطعنامه ونیز (۱۹۶۴) .....
۱۳۸.....	۴-۵ توصیه‌نامه صیانت از زیبایی و ویژگی مناظر و محوطه‌ها (۱۹۶۲) .....
۱۳۸.....	۴-۶ کنگره رم (۱۹۷۲) .....
۱۳۸.....	۴-۷ عهدنامه حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان (۱۹۷۲) .....
۱۳۹.....	۴-۸ توصیه‌نامه نایروبی -حفاظت و نقش معاصر مناطق تاریخی (۱۹۷۶) .....
۱۳۹.....	۴-۹ منشور واشنگتن، منشور حفاظت از شهرهای تاریخی و مناطق شهری (۱۹۸۷) .....
۱۴۰.....	۴-۱۰ اولین سمینار ایکوموس برزیل، در مورد حفظ و تجدید حیات (مراقبت و باززنده‌سازی) مراکز تاریخی (۱۹۸۷) .....

- ۱۴۰-۴ بیانیهٔ EECONET (۱۹۹۳) ۱۴۰
- ۱۴۱-۴ کنوانسیون منظر اروپا (۲۰۰۰) ۱۴۱
- ۱۴۱-۴ بیانیهٔ منظر OXFORD (۲۰۰۰) ۱۴۱
- ۱۴۱-۴ منشور شهرسازی جدید (۲۰۰۰) ۱۴۱
- ۱۴۲-۴ یادداشت وین، میراث جهانی و معماری معاصر، مدیریت منظر شهری تاریخی (۲۰۰۵) ۱۴۲
- ۱۴۳-۴ بیانیهٔ شیان، حفاظت از محیط‌های پیرامون ساختارها، محوطه‌ها و مناطق میراثی، مصوب پانزدهمین نشست مجمع عمومی ایکوموس (۲۰۰۵) ۱۴۳
- ۱۴۳-۴ منشور منظر اوتیاروا-نیوزیلند (۲۰۱۰) ۱۴۳
- ۱۴۶-۴ منشور منظر اسکاتلند (۲۰۱۲) ۱۴۶
- ۱۴۶-۴ منشور آموزش معماری منظر ایفلا/یونسکو (۲۰۱۲) ۱۴۶
- ۱۴۹-۴ بیانیهٔ منظر فلورانس (۲۰۱۲) ۱۴۹
- ۱۴۹-۴ منشور (NWTLC) منظر سرزمین‌های شمال غربی (۲۰۱۳) ۱۴۹
- ۱۵۰-۴ اولین نشست رودخانهٔ Fox، برلینگتون، ویسکانسین، تجلیل موفقیت و خطاب به معضلات مشترک (۲۰۱۳) ۱۵۰
- ۱۵۱-۴ منشور منظر مدیترانه (۲۰۱۳) ۱۵۱
- ۱۵۲-۴ تصویب‌شده در کنفرانس پارک‌های ملی انگلستان، شمال نیویورک موریس North York Moors (۲۰۱۳) ۱۵۲
- ۱۵۳-۴ بیانیهٔ نایروبی، سومین دادرسی بین پارلمانی در جنگل‌ها برای مردم نایروبی، کنیا (۲۰۱۴) ۱۵۳
- ۱۵۴-۴ منشور منظر ایرلند شمالی (۲۰۱۴) ۱۵۴
- ۱۵۸-۴ جمع‌بندی ۱۵۸

فصل پنجم: نمونه‌های اجراشده از باززنده‌سازی منظر رودهای شهری ۱۵۹

- ۱۵۹-۴ مقدمه ۱۵۹
- ۱۵۹-۵ سامان‌دهی ساحل زاینده‌رود ۱۵۹
- ۱۶۱-۵ احیای زیرساخت‌های طبیعی رودخانهٔ خشک تبریز ۱۶۱
- ۱۶۵-۵ سامان‌دهی حریم رودخانه‌های زرجوب و گوهرود رشت ۱۶۵
- ۱۶۷-۵ باززنده‌سازی رودخانهٔ خشک شیراز و تبدیل آن به یک کریدور سبز شهری ۱۶۷
- ۱۶۸-۵ باززنده‌سازی و احیای رودخانهٔ چان‌گوی یا چئونگ گی‌ه چئون، در سئول ۱۶۸
- ۱۷۳-۵ هویت‌بخشی و احیای کانالهای آب در محلهٔ تاریخی بنیولس ۱۷۳

فهرست □ ذ

۱۷۵.....	۷-۵ سامان‌دهی تالاب‌های دره حنیفا، ریاض - عربستان سعودی
۱۷۸.....	۸-۵ کانال‌های آمستردام
۱۸۳.....	۹-۵ تجسم رشد و احیای یک محله Gowanus ، چشم‌انداز پیشنهادی آینده سالم برای کانال Gowanus و جامعه
۱۸۵.....	۱۰-۵ پیاده در کنار رود-دره، مروری بر طرح پیاده‌سازی حاشیه رودخانه مانزانارس
۱۸۶.....	سیر تحول فضا
۱۹۵.....	۱۱-۵ طرح باززنده‌سازی رودخانه لس‌آنجلس
۱۹۸.....	۱۲-۵ سامان‌دهی کنار رودخانه Des Moines
۲۰۲.....	۱۳-۵ آبراهه» بوتیک «در شهر پراگ جمهوری چک
۲۰۳.....	۱۴-۵ پروژه فضای شهری میدان پستدامر، در برلین آلمان (۱۹۹۷-۱۹۹۸)
۲۰۵.....	۱۵-۵ مروری بر اصول کلی باززنده‌سازی مناظر طبیعی، از جمله منظر رودهای شهری
۲۰۸.....	جمع‌بندی

فصل ششم: فرایند مطالعات و طراحی در طرح‌های باززنده‌سازی رودهای شهری ۲۱۱.....

۲۱۱.....	مقدمه
۲۱۱.....	۱-۶ منظر پایدار
۲۱۲.....	۱-۱-۶ میراث طبیعی
۲۱۲.....	۲-۱-۶ اهداف اکوسیستی در منظر
۲۱۳.....	۳-۱-۶ راهبرد دستیابی به منظر پایدار
۲۱۳.....	۴-۱-۶ تعاملات مردم، گیاهان و محیط فیزیکی
۲۱۳.....	۵-۱-۶ محل بادشکن‌ها
۲۱۶.....	۲-۶ معرفی معضلات مرتبط با آبراهه‌های فصلی در شهرهای کنونی
۲۱۶.....	۳-۶ طراحی احیای کناره آب‌های شهری
۲۱۸.....	۴-۶ تهدیدها در پروژه‌های توسعه کناره آب
۲۱۸.....	۵-۶ معیارهای توسعه پایدار محدوده‌های کناره آب شهری
۲۲۰.....	۶-۶ معیارهای خلق فضای عمومی سرزنده در کناره آب
۲۲۰.....	۱-۶-۶ توجه به آمال عمومی، به‌عنوان اهداف اولیه
۲۲۱.....	۲-۶-۶ ایجاد چشم‌اندازی اجتماعی-اشتراکی برای کناره آب
۲۲۱.....	۳-۶-۶ ایجاد چندین محدوده

- ۲۲۱-۶-۴ ارتباط دادن محدوده‌ها.....
- ۲۲۲-۶-۵ بهینه کردن دسترسی عمومی.....
- ۲۲۲-۶-۶ اطمینان از سازگاری توسعه جدید با خواسته‌های مردم.....
- ۲۲۲-۶-۷ ایجاد فرصت برای فعالیت‌های 24 ساعته، با محدود کردن توسعه مسکونی.....
- ۲۲۲-۶-۸ استفاده از پارک‌ها در اتصال دادن به محدوده‌ها، نه به‌عنوان محدوده‌ای مجزا.....
- ۲۲۳-۶-۹ طراحی و برنامه‌ریزی ساختمان‌هایی که فضاهای عمومی ایجاد می‌کنند.....
- ۲۲۳-۶-۱۰ حمایت از چندین روش حمل‌ونقل و محدود کردن دسترسی سواره.....
- ۲۲۳-۶-۱۱ فعالیت‌های فصلی مختلط، در هریک از محدوده‌ها.....
- ۲۲۳-۶-۱۲ ایجاد ساختمان‌های منحصربه‌فرد و تمثیلی با عملکردهای مختلف.....
- ۲۲۳-۶-۱۳ مدیریت.....
- ۲۲۴-۶-۷ رویکرد طراحی شهری حساس به آب (WSUD) در باززنده‌سازی رودهای شهری.....
- ۲۲۴-۶-۱- تعاریف و مفاهیم.....
- ۲۲۵-۶-۲ اصول WSUD.....
- ۲۲۷-۶-۳ اهداف WSUD.....
- ۲۲۸-۶-۴ سیستمهای WSUD و مزایای آن.....
- ۲۲۹-۶-۵ منظر شهری در ارتباط با WSUD.....
- ۲۳۲-۶-۶ اصول باززنده‌سازی رودهای شهری با استفاده از رویکرد WSUD.....
- ۲۳۲-۶-۱- بخش اول: روش برخورد و فرایند طراحی.....**
- ۲۳۲-۶-۸ فرایند مطالعات.....
- ۲۳۳-۶-۹ ایده‌پردازی.....
- ۲۳۴-۶-۱-۹ ایده‌های کلان در مقیاس شهر.....
- ۲۳۴-۶-۲-۹ ایده‌های کلان در مقیاس سایت.....
- ۲۳۵-۶-۱۰-۱ الگوهای طراحی.....
- ۲۳۶-۶-۱-۱۰ الگوهای نظام‌بخشی کالبدی.....
- ۲۳۶-۶-۲-۱۰ الگوی محیطی و طبیعی.....
- ۲۳۷-۶-۳-۱۰ الگوی اجتماعی-فرهنگی.....
- ۲۳۷-۶-۴-۱۰ رویکردی برای پیاده‌محور بودن کناره نهر.....
- ۲۳۸-۶-۵-۱۰ شکل‌گیری محورهای شاخص شهری در ارتباط با کریدور.....
- ۲۳۸-۶-۶-۱۰ ارتقای هویت مکانی.....

ز □ فهرست

۲۳۹.....	۷-۱۰-۶ رویکرد زیبایی‌شناختی .....
۲۳۹.....	۱۱-۶ اهداف و راهبردهای طراحی منظر کنار رودهای فصلی .....
۲۴۳.....	۱۲-۶ راهکارهای برنامه‌ریزی و طراحی .....
۲۴۴.....	بخش دوم: ضوابط و دستورالعمل‌های طراحی .....
۲۴۵.....	۱۳-۶ ضوابط و قواعد هدایت فرایند باززنده‌سازی در مقاطع میان‌مدت و بلندمدت .....
۲۴۵.....	۱۴-۶ مرز مالکیت، حریم اراضی عمومی، گذرگاه‌ها، رودخانه و نهرها .....
۲۴۵.....	۱۵-۶ ضوابط و حریم انهار طبیعی و رودخانه‌ها.....
۲۴۵.....	۱۶-۶ ضوابط مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی .....
۲۴۶.....	۱۷-۶ ضوابط در دو سطح کلان و خرد.....
۲۴۸.....	۱-۱۷-۱ عقب‌نشینی (Setback) .....
۲۴۹.....	۲-۱۷-۶ خط ساختمان .....
۲۴۹.....	۳-۱۷-۶ طبقات .....
۲۵۰.....	۴-۱۷-۶ مسیرهای پیاده و دوچرخه .....
۲۵۰.....	۵-۱۷-۶ محوطه‌آرایی زمین .....
۲۵۲.....	۶-۱۷-۶ مصالح .....
۲۵۲.....	۷-۱۷-۶ فرم .....
۲۵۲.....	۸-۱۷-۶ نورپردازی .....
۲۵۳.....	۹-۱۷-۶ کف‌سازی .....
۲۵۵.....	منابع و مآخذ.....

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱ پیش از ظهور مدرنیسم، در طراحی فضاهای شهری، تأکید بر زیبایی‌شناسی شهری و شهرسازی به‌عنوان هنر شهری بوده است. فلورانس، ایتالیا..... ۳۶
- شکل ۱-۲ با ظهور شهرسازی مدرن و تأکید بر برنامه‌ریزی‌های شهری، طراحی ... ۳۷
- شکل ۱-۳ پیچیدگی درکی ساکنان فرهنگ‌ها و دوره‌های زمانی مختلف از ... ۴۰
- شکل ۱-۴ مدل شرقی انسان، خدا، طبیعت ۵۲
- شکل ۱-۵ مدل غربی انسان، خدا، طبیعت ۵۲
- شکل ۳-۱ شوشتر در مجاورت رودخانه گرگر ۸۸
- شکل ۳-۲ دزفول در مجاورت رودخانه دز ۸۸
- شکل ۳-۳ بافت تاریخی لندن در مجاورت رودخانه تیمز ۸۹
- شکل ۳-۴ بافت تاریخی فلورانس در مجاورت رودخانه آرنو ۹۰
- شکل ۳-۵ بافت تاریخی آمل در مجاورت رودخانه هراز ۹۱
- شکل ۳-۶ بافت تاریخی تبریز در مجاورت رودخانه مهران رود ۹۱
- شکل ۳-۷ ونیز شهری با دو شبکه ارتباطی کاملاً مستقل ۹۴
- شکل ۳-۸ قدیمی‌ترین نقشه تهیه‌شده از ونیز، ایتالیا، قرن چهاردهم میلادی ۹۴
- شکل ۳-۹ نقشه ونیز، ایتالیا، قرن یازدهم میلادی ۹۴
- شکل ۳-۱۰ ونیز، ایتالیا، قرن شانزدهم میلادی ۹۵
- شکل ۳-۱۱ منطقه حوالی Lido، ونیز، ایتالیا، ۱۹۶۰ ..... ۹۷
- شکل ۳-۱۲ گراند کانال ونیز، سیمای بافت شهری حاشیه رودخانه و اتصال شبکه دسترسی آبی به شبکه پیاده شهری ۹۶
- شکل ۳-۱۳ جشن روز Fete، در کانال بزرگ ونیز، ۱۸۹۵ ..... ۹۷
- شکل ۳-۱۴ رابطه مردم-رودخانه-شهر ۱۰۳
- شکل ۳-۱۵ شبکه ارتباطی بین مؤلفه‌های مرتبط در ارزیابی منظر رودخانه خشک ۱۰۳
- شکل ۳-۱۶ شکل‌هایی از مادی نیاصرم، زیباترین و پرآب‌ترین مادی شهر اصفهان ۱۰۶
- شکل ۳-۱۷ نقشه مادی‌ها (کانال‌های آبیاری) و چشمه‌های شهر اصفهان ۱۰۷
- شکل ۳-۱۸ نحوه حرکت مادی‌ها در شهر؛ مادی‌ها چون جریان‌های حیات‌بخش در سطح شهر اصفهان پراکنده شده‌اند ۱۰۷
- شکل ۳-۱۹ عملکرد مادی‌ها به‌عنوان شبکه تقسیم آب در اصفهان؛ روستای کفشران ... ۱۰۹

فهرست □ ش

- شکل ۳-۲۰ مواردی از نابسامانی مادی‌ها: ناخوانایی تابلوی شناسنامه مادی‌ها، تخلیه پساب‌ها و ریختن زباله، تبدیل شدن مادی به محور ترافیک شهری، هرس نکردن به موقع درختان. ۱۱۲
- شکل ۳-۲۱ پاره‌ای از اقدامات صورت گرفته در چشمه باقر خان: نصب تابلو، استقرار ایستگاه اتوبوس، اصلاح شیب جانبی ۱۱۴
- شکل ۳-۲۲ رود-دره ولنجک در تهران. ۱۱۶
- شکل ۳-۲۳ رود-دره‌های تهران ۱۱۷
- شکل ۳-۲۴ شمای شبکه رودخانه‌های شمال تهران ۱۱۷
- شکل ۳-۲۵ چرخه آب در رود-دره‌های تهران ۱۱۸
- شکل ۳-۲۶ محورهای شمالی-جنوبی تهران ۱۲۰
- شکل ۳-۲۷ حفظ و احیای دره‌های شهری تا درون بافت‌های شهری ۱۲۲
- شکل ۳-۲۸ چهارباغ اصفهان (ایران در ۱۱۳ سال پیش). ۱۲۴
- شکل ۴-۱ آرم ایفلا ۱۴۷
- شکل ۵-۱ تصویری از رودخانه زاینده‌رود ۱۶۰
- شکل ۵-۲ تصویری از رودخانه زاینده‌رود ۱۶۱
- شکل ۵-۳ موقعیت قبلی بستر رودخانه میانی تبریز، رود-دره طبیعی شهر، در قالب کانالی مصنوعی، از بافت اطراف مهجور مانده است ۱۶۲
- شکل ۵-۴ موقعیت قبلی بستر رودخانه میانی تبریز، رود-دره طبیعی شهر، در قالب کانالی مصنوعی، از بافت اطراف مهجور مانده است ۱۶۲
- شکل ۵-۵ نقشه دارالسلطنه تبریز، نسبت باغ (لکه‌های سبز) به شهر مهم است ۱۶۳
- شکل ۵-۶ پیوند عینی-ذهنی و دسترسی نزدیک به رودخانه شهر در گذشته، محدوده مسجد-مدرسه صاحب‌الامر تبریز، ترسیم‌شده توسط فلان‌دن و کوست ۱۶۴
- شکل ۵-۷ حریم طبیعی و کمرنگ میان رودخانه و بافت شهری، کروکی ترسیم‌شده از پل ارتباطی بازار و مجموعه صاحب‌الامر تبریز، ترسیم‌شده توسط دوهوسه ۱۶۴
- شکل ۵-۸ نقشه کاربری‌های پیشنهادی طرح تفصیلی ۱۶۷
- شکل ۵-۹ تصویری از رودخانه خشک شیراز در حین خشک‌سالی ۱۶۸
- شکل ۵-۱۰ تصویری از رودخانه خشک شیراز در حین بارندگی ۱۶۸
- شکل ۵-۱۱ تصویری از رودخانه چان‌گوی ۱۷۰
- شکل ۵-۱۲ طرح کلی کانال چون‌گای که بحث پیوستگی میان دو کره راه، به‌عنوان ایده طراحی، در نظر داشته است ۱۷۱

- شکل ۵-۱۳ ارتباط نزدیک شهروندان با رودخانه و آب در این پروژه محقق شد (همان). ۱۷۲.....
- شکل ۵-۱۴ رودخانه احیاشده چون گای-پایه‌هایی از آزادراه تخریب‌شده که به یادبود تاریخ گذشته بر رودخانه در میان آن حفظ شده است. (URL12) ۱۷۲.....
- شکل ۵-۱۵ وضعیت کریدور چون گای، پیش از احیای رودخانه ۱۷۳.....
- شکل ۵-۱۶ وضعیت کریدور چون گای، پس از احیای رودخانه ۱۷۳.....
- شکل ۵-۱۷ دو شکل بالا احیای کانال‌های آب در بافت و اجرای کف‌سازی است ۱۷۴.....
- شکل ۵-۱۸ دو شکل پایین دید عمومی مرکز محله، پس از انجام طرح باززنده‌سازی است ۱۷۴.....
- شکل ۵-۱۹ دید کلی مجموعه ۱۷۵.....
- شکل ۵-۲۰ احیای کانال آب، به‌عنوان عناصر هویت‌بخش بافت، عرصه فعالیت‌های جمعی شهروندان شد ۱۷۵.....
- شکل ۵-۲۱ تالاب دره حنیفا ۱۷۶.....
- شکل ۵-۲۲ تالاب دره حنیفا ۱۷۷.....
- شکل ۵-۲۳ شکل نیم‌دایره کانال‌های آمستردام ۱۷۸.....
- شکل ۵-۲۴ کانال آمستردام هلند ۱۷۹.....
- شکل ۵-۲۵ کانال آمستردام هلند ۱۷۹.....
- شکل ۵-۲۶ کانال آمستردام هلند ۱۸۰.....
- شکل ۵-۲۷ کانال آمستردام هلند ۱۸۰.....
- شکل ۵-۲۸ آمستردام، هلند، ۱۶۶۲ ۱۸۱.....
- شکل ۵-۲۹ کانال Gowanus ۱۸۴.....
- شکل ۵-۳۰ احیای محله و کانال Gowanus ۱۸۵.....
- شکل ۵-۳۱ نقشه رودخانه مانزانارس ۱۸۶.....
- شکل ۵-۳۲ در حال بهره‌برداری پروژه ۱۸۷.....
- شکل ۵-۳۳ دید هوایی از حاشیه رودخانه، پیش و پس از اجرای پروژه ۱۸۸.....
- شکل ۵-۳۴ نحوه قرارگیری پروژه، به‌عنوان مفصلی وحدت‌بخش میان باغ‌ها و بناهای ... ۱۸۸.....
- شکل ۵-۳۵ مراحل ساختمانی، تسطیح و حفر تونل‌های زیرزمینی محور باغ-خیابان ۱۹۰.....
- شکل ۵-۳۶ عکس هوایی از مسیر باغ-خیابان پرتغال، در 2010 ۱۹۰.....
- شکل ۵-۳۷ و ۵-۳۸ پیاده‌راه و نوع مبلمان نرم محور باغ-خیابان پرتغال ۱۹۱.....
- شکل ۵-۳۹ پیاده‌راه و نوع مبلمان نرم محور باغ-خیابان پرتغال ۱۹۲.....
- شکل ۵-۴۰ سالن دو پینوس ۱۹۲.....

شکل ۴۱-۵ سالن دو پینوس.....	۱۹۳
شکل ۴۲-۵ پارک آرگانزلا، در مسیر رودخانه، با داشتن فضا و خطوطی ارگانیک، از ...	۱۹۳
شکل ۴۳-۵ رودخانه لس آنجلس	۱۹۵
شکل ۴۴-۵ در طول طراحی، در چندین کارگاه عمومی، نظرات و انتقادات ساکنان محلاتی که اجرای طرح در آنها تأثیرگذار است مورد توجه و بهره‌برداری قرار گرفت	۱۹۷
شکل ۴۵-۵ رودخانه لس آنجلس بیش از ۳۲ مایل از شهر را می‌پیماید و در این میان، ۷۵۰ هکتار از زمین‌های مرکز لس آنجلس با مناظر و ویژگی‌های متفاوت را درمی‌نوردد.....	۱۹۷
شکل ۴۶-۵ طرح احیای رودخانه برای بیست منطقه اجتماعی، بازسازی اکولوژیکی و توسعه فضایی را به ارمغان آورد	۱۹۸
شکل ۴۷-۵ در کوتاه‌مدت، دیواره کانال به صورت پلکانی و تراسهای منظرپردازی شده‌ای ...	۱۹۸
شکل ۴۸-۵ پروژه پارک گانوگا نشان می‌دهد که چگونه ممکن است طرح احیای رودخانه، در ...	۱۹۸
شکل ۴۹-۵ سایت پلان حاشیه رودخانه Des Moines	۱۹۹
شکل ۵۰-۵ ساختمان مجاور رودخانه Des Moines	۱۹۹
شکل ۵۱-۵ حاشیه رودخانه Des Moines	۲۰۰
شکل ۵۲-۵ طراحی حاشیه رودخانه Des Moines	۲۰۰
شکل ۵۳-۵ تصاویری از سامان‌دهی کنار رودخانه Des Moines	۲۰۱
شکل ۵۴-۵ موقعیت آبراهه بوتیک	۲۰۲
شکل ۵۵-۵ آبراهه بوتیک	۲۰۲
شکل ۵۶-۵ ارتباط بین منظر شهری و مدیریت آب	۲۰۳
شکل ۵۷-۵ نسبت بام‌های سبز (رنگ سبز) و آب‌های سطحی (رنگ آبی) به بام‌های سخت	۲۰۴
شکل ۵۸-۵ خلق محیط طبیعی با مدیریت رواناب‌ها (تصویر بالایی) و جذب هوای سرد سطح دریاچه از طریق نما (تصویر پایینی)	۲۰۵
شکل ۱-۶ تأثیر درختان در آسایش اقلیمی	۲۱۴
شکل ۲-۶ تأثیر درختان در کاهش اثر باد و نور خورشید	۲۱۴
شکل ۳-۶ اجزای تشکیل‌دهنده طراحی شهری حساس به آب به لحاظ ساختاری	۲۲۷
شکل ۴-۶ خیابان طراحی شده با روش طراحی شهری حساس به آب در سمت راست، در مقایسه با خیابان طراحی شده به روش سنتی در سمت چپ	۲۲۸
شکل ۵-۶ حفظ کیفیت‌های طبیعی موجود	۲۲۹
شکل ۶-۶ محوطه‌سازی با استفاده از آب باران	۲۲۹

- شکل ۶-۷ خلق فضاهای گذران اوقات فراغت با سطوح مختلف آب ۲۳۰
- شکل ۶-۸ ایده‌های پیشنهادی رودهای فصلی (دو شیوه طراحی هندسی و ارگانیک ۲۳۴
- شکل ۶-۹ تصویر سه‌بعدی نمونه‌ای از محورهای پیاده طراحی شده ۲۳۵
- شکل ۶-۱۰ عقب‌نشینی ساختمان در همکف ۲۴۸
- شکل ۶-۱۱ عقب‌نشینی در ارتفاع ۲۴۹
- شکل ۶-۱۲ خط ساختمان و حریم آن ۲۴۹
- شکل ۶-۱۳ مسیر پیاده و دوچرخه و اندازه‌های آنها در محدوده مورد طراحی ۲۵۰
- شکل ۶-۱۴ زون‌بندی محدوده حریم نهر ۲۵۰
- شکل ۶-۱۵ عناصر قابل استقرار در زون‌بندی ۲۵۱
- شکل ۶-۱۶ جزئیات پل‌های طراحی شده در محور طبیعی ۲۵۲

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۱ گونه‌بندی مناظر طبیعی ۲۴
- نمودار ۲-۱ رابطه انواع پدیده‌ها و عناصر طبیعی ۴۵
- نمودار ۳-۱ ویژگی‌های عناصر و پدیده‌های طبیعی ۴۶
- نمودار ۴-۱ تعیین معیارهای هویت‌بخش شهر در رابطه با عناصر طبیعی ۴۸
- نمودار ۵-۱ نمونه‌هایی از الگوهای تشخیص اثرات پدیده‌های طبیعی در هویت‌بخشی محیط شهری... ۴۹
- نمودار ۱-۵ الگوی نحوه مواجهه با انهار شهری در ارتباط با حفاظت و احیای منظر طبیعی ۲۰۷
- نمودار ۱-۶ فرایند طراحی و مداخله در مناظر طبیعی..... ۲۱۵
- نمودار ۲-۶ فاکتورهای مؤثر در احیای رودهای شهری..... ۲۱۷
- نمودار ۳-۶ معیارهای توسعه پایدار حاشیه رودها..... ۲۲۰
- نمودار ۴-۶ اصول بازطراحی محور رودهای شهری با بهره‌گیری از WSUD ۲۳۲

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱ گونه‌بندی مناطق حفاظت‌شده از دیدگاه اتحادیه بین‌المللی حفاظت از منظر طبیعی..... ۲۲
- جدول ۲-۱ رابطه انسان با طبیعت و مکاتب نظری..... ۵۰
- جدول ۱-۲ رویکرد نظری درباره شهر و طبیعت..... ۵۹
- جدول ۲-۲ عناصر مصنوع و طبیعی شهرهای تاریخی..... ۶۳
- جدول ۳-۲ فرایندهای طبیعی شهر با ارزش حفاظت و احیا و روش احیای آن..... ۶۵
- جدول ۴-۲ مقایسه تحلیلی شهر و رود..... ۷۱
- جدول ۱-۳ اطلاعاتی درباره رود..... ۸۷
- جدول ۲-۳ مؤلفه‌های مؤثر در ارزیابی شهر..... ۹۹
- جدول ۳-۳ مجموعه‌ای از دیدگاه‌های پایه‌ای و ساختاری در ارزیابی شهر..... ۹۹
- جدول ۴-۳ مردم-ادراک عمومی و مؤلفه‌های اصلی و فرعی مؤثر در ارزیابی..... ۱۰۱
- جدول ۵-۳ دسته‌بندی انواع شکل‌گیری شهرها در کنار رودخانه‌ها..... ۱۰۵
- جدول ۶-۳ اهداف، معیار و راهکار برای مادی‌های اصفهان..... ۱۱۴
- جدول ۷-۳ مهم‌ترین رود-دره‌های تهران..... ۱۱۶
- جدول ۸-۳ امکانات و محدودیت‌های رود-دره‌های تهران..... ۱۱۸
- جدول ۹-۳ راهبردها و برنامه‌های موضوعی و موضعی مرتبط با رود-دره‌ها در طرح جامع..... ۱۲۰
- جدول ۱۰-۳ جایگاه رود-دره‌ها در برنامه‌های سامان‌دهی طرح جامع..... ۱۲۱
- جدول ۱-۴ برخی اصطلاحات و تعاریف مرتبط با نوسازی که متخصصان مختلف به صورت‌های متفاوت برگردانده و استفاده کرده‌اند..... ۱۳۰
- جدول ۲-۴ نوع سیاست‌ها در باززنده‌سازی..... ۱۳۱
- جدول ۳-۴ ارائه اصول، سیاست‌ها و راهبردهای پیشنهادی برای چگونگی برخورد با مناظر، بافت‌ها و مجموعه‌های کهن شهری..... ۱۳۶
- جدول ۴-۴ تغییر در معیارهای ثبت منظر طبیعی، پس از تصویب منظرهای فرهنگی..... ۱۳۸
- جدول ۵-۴ اهمیت مناظر..... ۱۴۹
- جدول ۶-۴ اهداف و اقدامات کیفیت منظر..... ۱۵۲
- جدول ۷-۴ برنامه مدیریت منظر..... ۱۵۲
- جدول ۸-۴ عقاید و اهداف بیانیه پارک‌های ملی انگلستان..... ۱۵۳
- جدول ۹-۴ مصادیق و اصول و نهادهای منشور ایرلند شمالی..... ۱۵۴

فهرست □ غ

جدول ۴-۱۰ نشست‌های تخصصی و منشورها و بیانیه‌های منظر طبیعی، در فاصله سال‌های ۱۹۶۴ تا ۲۰۱۴ میلادی.....	۱۵۵
جدول ۵-۱ مهم‌ترین عناصر و معیارهای سامان‌دهی رودخانه زاینده‌رود.....	۱۶۰
جدول ۵-۲ زیرساخت‌های طبیعی تبریز.....	۱۶۳
جدول ۵-۳ پتانسیل‌های نقطه عطف تبریز.....	۱۶۵
جدول ۵-۴ چشم‌انداز و اهداف کلان و راهبردهای طرح سامان‌دهی دو رودخانه.....	۱۶۶
جدول ۵-۵ اهداف و راهکار طرح رودخانه خشک شیراز.....	۱۶۸
جدول ۵-۶ مشخصات پروژه احیای رودخانه چان‌گوی.....	۱۶۹
جدول ۵-۷ مشخصات پروژه سامان‌دهی تالاب‌های دره حنیفا.....	۱۷۶
جدول ۵-۸ مشخصات پروژه احیای محله Gowanus.....	۱۸۳
جدول ۵-۹ مشخصات پروژه پیاده‌سازی حاشیه رودخانه مانزانارس.....	۱۸۶
جدول ۵-۱۰ اهداف کلان، راهبرد و سیاست و اقدامات رودخانه مانزانارس.....	۱۸۹
جدول ۵-۱۱ نقاط قوت و ضعف پروژه.....	۱۹۴
جدول ۵-۱۲ مشخصات پروژه طرح باززنده‌سازی رودخانه لس‌آنجلس.....	۱۹۵
جدول ۵-۱۳ اهداف طرح.....	۱۹۶
جدول ۵-۱۴ بازبینی تجارب داخلی و خارجی.....	۲۰۹
جدول ۶-۱ معضلات مرتبط با آبراهه‌های فصلی.....	۲۱۶
جدول ۶-۲ اهداف طراحی شهری حساس به آب.....	۲۲۷
جدول ۶-۳ مزایای بهره‌گیری از رویکرد طراحی شهری حساس به آب.....	۲۳۱
جدول ۶-۴ عوامل مورد بررسی در بخش‌های مختلف نهر.....	۲۳۵
جدول ۶-۵ راهبردهای اصلی در نظام‌بخشی کالبدی به کناره نهر، مبتنی بر شاخصه‌های بین‌المللی و ملاحظات کلی.....	۲۳۶
جدول ۶-۵ راهبردهای اصلی الگوی زیست‌محیطی کناره نهر، مبتنی بر شاخصه‌های بین‌المللی و ملاحظات کلی.....	۲۳۶
جدول ۶-۷ راهبردهای اصلی الگوی اجتماعی-فرهنگی کناره نهر، مبتنی بر شاخصه‌های بین‌المللی و ملاحظات کلی.....	۲۳۷
جدول ۶-۸ خصوصیات بارز محورهای شاخص در ارتباط با محور اکولوژیک رود.....	۲۳۸
جدول ۶-۹ ابعاد و راهکارهای احیای نقش انسان در شهر.....	۲۳۹
جدول ۶-۱۰ اهداف، راهبردها و سیاست‌های کناره رود فصلی.....	۲۳۹

پیشگفتار

رشد شتابان شهرها و روند مهاجرت به آن، توسعه ناپایدار و نامتوازن و کاستی‌ها و نواقص مدیریتی و اجرایی در اداره شهرها موجب شکل‌گیری ابرچالش‌هایی همچون آلودگی هوا، تخریب محیط زیست، مکانیزم‌های ناصحیح در مدیریت پسماندهای شهری، مدیریت ناصحیح منابع حیاتی شهر همچون منابع آب مصرفی، پدیده فرسودگی و ناکارآمدی بافت‌های شهری، معضل مربوط به تأمین درآمدهای پایدار برای اداره شهرها و بسیاری از مشکلات دیگر شده است. در این بین، به دلیل تعدد و توالی مشکلاتی که مدیریت شهری در راستای انجام وظایف و مأموریت‌های محوله با آن روبه‌روست، توجه به یک اصل اساسی کمرنگ شده و آن «ارتقای کیفیت محیطی» در شهرهاست. نیاز به یادآوری نیست که یکی از ارکان محیط‌های شهری باکیفیت مناظر طبیعی و انسان‌ساخت آنهاست که محیط‌های شهری را به مکانی برای زندگی فرحبخش و دلپذیر شهروندان مبدل می‌کند.

باید اذعان داشت که امروزه مناظر شهری در کشور ما، اعم از شهرهای میانی و کلان‌شهرها، اغلب تحت تأثیر و سلطه نگاه‌های سوداگرانه و در وضعیتی نامطلوب است. تأسف‌بارتر آنکه ما نه تنها در بعد ساخت منظر مصنوع و کیفیت‌های بصری انسان‌ساخت شهرهایمان عملکردی قابل دفاع نداشته‌ایم، بلکه عناصر طبیعی تشکیل‌دهنده منظر شهری را هم، با بی‌تفاوتی بسیار، در وضعیتی نابسامان قرار داده‌ایم. برای مثال، درحالی‌که کلان‌شهر تهران از دو عنصر مهم طبیعی ساختاردهنده شهر یعنی رود-دره‌های نه‌گانه و کوه‌های شمالی آن بهره‌مند است، با اندکی تأمل، می‌توان دریافت که نحوه برخورد ما با این مواهب الهی منحصر به فرد چگونه بوده است و تا چه اندازه توانسته‌ایم از مزایای متنوع و چندگانه آنها بهره‌مند شویم؟ کاستی‌ها و ضعف‌های مدیریتی و اجرایی در این خصوص نیز در حالی رخ داده است که در ابعاد علمی و نظری هم محافل علمی و دانشگاهی، آن‌گونه که باید، متناسب با اهمیت و حساسیت مسئله، به موضوع جریان آب و رودها و رودخانه‌ها در محیط‌های شهری ورود نکرده‌اند. بنابراین، خلأهای موجود در این زمینه نگارندگان را بر آن داشت تا پژوهش و نگارش کتاب حاضر را، در باب موضوع «باززنده‌سازی منظر رودهای شهری»، به‌عنوان یک رسالت علمی، بر عهده گیرند و محصول کار را در اختیار محققان، دانشگاهیان، جامعه علمی و متصدیان و مدیران اجرایی کشور قرار دهند.